

Wipszycka, Ewa

"Libanios", hrsg. von G. Fatouros und T. Krischer, Darmstadt 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 911-913

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

storyczne, np. o rzekomej śmierci Karola X podczas rewolucji lipcowej — biogram św. Katarzyny Labouré z 30 grudnia. Te błędy nie umniejszają ogólnej wartości pracy, która wymagała wielkiego wysiłku przy gromadzeniu ogromnej liczby faktów rozproszonych w wielojęzycznej literaturze.

Cennym uzupełnieniem książki są aneksy, m.in. kompletna lista papieży, którzy dostąpili zaliczenia pomiędzy świętych i błogosławionych; zestawienie świętych polskich i działających na naszych ziemiach oraz uzupełniający poczet 41 świętych, znanych w Polsce lecz nie uwzględnionych przy pisaniu biogramów. Znalazły tu swoje miejsce informacje o relikwiach przechowywanych w świątyniach polskich. Na osobną wzmiankę zasługuje lista błogosławionych i świętych, których kanonizowano i beatyfikowano za pięciu ostatnich pontyfikatów, tj. od Piusa XII. Uzupełniają książkę indeksy w formie kalendarza liturgicznego i bibliografia, głównie polskojęzyczna, obejmująca przeszło pół tysiąca pozycji. Autor pozwolił sobie na ukłon w stronę jednego ze swoich poprzedników, zamieszczając u początku dzieła „Modlitwę do Świętych Pańskich” Piotra Skargi.

Książka ks. Wincentego Zaleskiego posiada znaczną wartość popularnonaukową i z nadatkiem czyni zadość postawionym przez autora celom. Służyć przeto może pomocą również interesującym się dziejami Kościoła Powszechnego.

B.K.

Libanios, herausg. von G. Fatouros und T. Krischer, „Wege der Forschung” t. 621, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1983, s. 291.

Seria, w której opublikowano prezentowaną książkę zamieszcza pozycje składające się z wyborów artykułów na określone tematy, na ogół już poprzednio publikowanych. Zazwyczaj redaktorzy poszczególnych tomów wybierają dwie—trzy najcenniejsze pozycje ze starszej literatury, niejako klasyczne, poświęcając resztę miejsca na studia nowsze, z ostatniego trzydziesto—dwudziestolecia. Teksty autorów nie niemieckich na ogół się przekłada (zwróćmy uwagę na znamienne dla współczesnych Niemiec zjawisko: w tomie o Libaniosie pozostawiono artykuły po angielsku, francuskie zaś przetłumaczono). Najchętniej w takich antologiach uwzględnia się artykuły syntetyczne, o ograniczonym aparacie naukowym. Myślę, że wydawca, inicjując taką serię widział swych odbiorców przede wszystkim w nieco zaawansowanych studentach; w praktyce tomiki służą i pracownikom naukowym, którym wygodnie jest kupić potrzebne im pozycje zamiast biegać po bibliotekach, aby dotrzeć do rozmaitych czasopism (powodzenie tej serii wskazuje dowodnie, że upowszechniony obyczaj robienia odbitek kserograficznych nie musi zagrażać interesom wydawców).

Libanios (314—393) był jednym z najsłynniejszych greckich retorów schyłku starożytności, przedstawicielem środowiska pogańskich intelektualistów w dobie, w której triumf chrześcijaństwa był już oczywisty. Pochodził i spędził większość lat swego aktywnego życia w Antiochii syryjskiej, do której był szczerze przywiązany i w której życiu publicznym brał czynny udział. Jego twórczość była rozległa, a choć przepadło wiele i tak pozostały 64 mowy, 51 deklamacji oraz 1544 listów, które, choć pisane do realnych korespondentów i w realnych sprawach, od razu przeznaczone były do publikacji. Dzieła te stanowią trudne do przecenienia źródło do poznania rozmaitych stron życia miast tych czasów: systemu edukacji, organizacji municypalnej, przemian społecznych i gospodarczych, wreszcie mentalności elity, zwłaszcza tej ze szczebla miejskiego. Oceniając wartość dorobku Libaniosa trzeba pamiętać, że Antiochia tych czasów ma kilku jeszcze innych autorów, którzy z nią

byli związani i o niej pisali, w tym zwłaszcza św. Jana Chryzostoma, Ammiana Marcellina, Teodoretą z Cyru. Ich utwory pozwalają sprawdzić i uzupełnić wiele informacji Libaniosa.

Obszerność zachowanego dorobku, wyjątkowe bogactwo informacji w nich zawarte sprawia, że Libanios jest stale przedmiotem zainteresowania historyków. Ożywienie studiów nad schyłkiem starożytności, które obserwować możemy w toku ostatniego czterdziestolecia, przydało jedynie wagi naszemu autorowi. Pięciu znanych historyków zajęło się nim w sposób szczególny. Na pierwszym miejscu wymienić trzeba dwa świetne studia P. Petit „*Libanios et la vie municipale à Antioche au IV siècle après J.—C.*” (Paris 1955) oraz „*Les étudiants de Libanios*” (Paris 1957). Dalej idzie A. J. Festugière („*Antioche païenne et chrétienne. Libanios, Chrystosome et moines de Syrie*”, Paris 1959), a także trójkę Anglików: G. Downeya (poza licznymi artykułami „*Ancient Antioch*”, Princeton 1963), W. Liebeschuetza („*Antioch. City and Imperial Administration in the Later Roman Empire*”, Oxford 1972) i A. F. Normana (kilka mniejszych studiów i wydanie części dzieł).

Wydawnictwo powierzyło przygotowanie tomu o Libaniosie Georgiosowi Fatorosowi i Tilmanowi Krischerowi, którzy już wcześniej zajęli się publikacją wyboru jego listów z równoległym niemieckim tłumaczeniem (w znanej serii „*Tuskulum*”). Nie mieli oni łatwego zadania, gdyż Libanios, choć tak dla historyków cenny, nie prowokował do dyskusji przybierających postać artykułów wykraczających poza ramy przyczynków, a to, co o nim pisano interesującego, znajduje się w książkach.

Wydawcy w tej sytuacji zdecydowali się na uwzględnienie dwóch artykułów z początku wieku: „*Der Sophist Libanios als Schüler und Lehrer*” Fritza Schemmela i „*Libanios gegen Lucianus*” Otto Seeka. Przedrukowali cztery artykuły Petita „*Sur la date de Pro templis*”; „*Recherches sur la publication et la diffusion des discours de Libanios*”; „*Sur la date de l'oratio 11 (Antiochikos)*”; „*Les sénateurs de Constantinople dans l'oeuvre de Libanios*”, na ogół poruszające się w kręgu spraw dość szczegółowych. Lepiej udało się im z A. F. Normanem, który nie miał w swym dorobku książki, stąd i artykuły miały „szerszy oddech” („*Libanios: The Teacher in an Age of Violence*”; „*The Book Trade in Fourth Century Antioch*”). G. Downey i W. Liebeschuetz są reprezentowani po jednym tekście („*The Olympic Games in Antioch in the Fourth Century A. D.*” „*The Syriarch in the Fourth Century*”). A. J. Festugière nie mógł być uwzględniony, gdyż nie pisał artykułów, a zostawił tylko książkę.

Szerszą problematykę w antologii reprezentują wspomniani już tekst F. Schemmela i artykuł z lat pięćdziesiątych P. Wolfa, „*Libanios und sein Kampf um hellenische Bildung*”. Oba stanowią pożyteczną lekturę dla debiutantów, barwnie opowiadając koleje życiowe Libaniosa i jego działalności publicznej, ale na tym ich wartość się zatrzymuje. Dzisiejszego badacza niemile uderzy w tekście Wolfa porównanie naszego autora do attyckich mówców czasów klasycznych, które prowadzi do wniosku, iż mówcy u schyłku starożytności zgoła się w życiu społecznym i politycznym nie liczyli, zajmując się białymi tematami. Zestawienie mówców epok tak od siebie różnych nie ma w ogóle sensu, a konkluzja jest wyraźnie fałszywa. Oczywiście Libanios zostawił po sobie sporo deklamacji na oderwane od życia tematy (choć i z tym trzeba uważać, gdyż pozornie „szkolne” kwestie mogły mieć znaczną nośność społeczną), ale bynajmniej się do nich nie ograniczał. Właśnie jego biografia może posłużyć do udowodnienia tezy odwrotnej: sławny mówca tej epoki był w stanie wpływać na bieg wydarzeń, skutecznie formułować opinię publiczną, zmieniać decyzje władz, a perspektywy kariery dla ludzi wybitnych, którzy opanowali retoryczną technikę, były wręcz oszalamiające. W świecie antyku upada-

jącego, charakteryzującego się wielką ruchliwością społeczną, wymowa była jedną z dróg awansu, który mógł zwłaszcza na Wschodzie doprowadzić do najwyższych stanowisk, gdzie stara arystokracja była mniej solidna. Sądy Wolfa wynikają ze stereotypów powszechnych jeszcze w latach pięćdziesiątych, choć już wtedy zarysowała się przeciwko nim opozycja (zob. prace P. Petita), a tak wybitny historyk jak Louis Robert jeszcze wcześniej energicznie upominał się o sprawiedliwą ocenę działalności retorów. Badania nad *polis* doby hellenistycznej i rzymskiej, a także nad intelektualistami czasów cesarstwa doprowadziły z wolna do radykalnej zmiany perspektywy.

Dla porządku dodam, że w antologii znalazł się jeszcze artykuł: R. Packa "Curiales in the Correspondence of Libanius".

E.W.

Feudalismus. Entstehung und Wesen, hrsg. von Eckhard Müller-Mertens, "Studienbibliothek DDR-Geschichtswissenschaft" t. 4, Akademie-Verlag, Berlin 1985, s. 326.

Publikacje w ramach "Studienbibliothek DDR-Geschichtswissenschaft" ukazują się w NRD od 1981 r. Koncepcję wydawnictwa porównać można przykładowo do zachodnioniemieckiej serii "Wege der Forschung". Poszczególne tomy poświęcone są określonemu problemowi badawczemu. Zawierają wybór wcześniej publikowanych prac różnych autorów (artykuły, fragmenty książek), szczególnie dużo wnoszących do zbadania danej kwestii. Cel serii ujęto następująco: *Fachwissenschaftlern wie Studierenden wollen die Bände wissenschaftliche Arbeitsgrundlagen und fundiertes Wissen vermitteln. Darüber hinaus sollen sie zu neuen, weiterführenden Forschungen anregen*. Bez wątpienia i u nas byłoby miejsce na tak pomyślaną serię wydawniczą.

W tomie IV "Studienbibliothek" zamieszczono, w reprezentatywnym wyborze, siedemnaście prac z lat 1953—1981 poświęconych problemowi genezy oraz istoty feudalizmu. Zrozumienie niuansów dyskusji niezmiernie ułatwia artykuł wstępny, pióra redaktora tomu, omawiający podłoże, etapy oraz wyniki wschodnioniemieckich studiów nad feudalizmem ("Feudalismusdiskussion in der DDR. Einführung und Ausblick", s. 9—46), oraz tekst Bernharda Töpfera i Adolfa Laube, "Zu Verlauf und Ergebnissen der Feudalismus-Diskussion in der DDR" (s. 298—308).

Inspiracją do podjęcia tych badań były dyskusje toczone na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych w historiografii radzieckiej. W latach 1953—1957 uwagę badaczy w NRD przykuwał zwłaszcza problem periodyzacji historii Niemiec w okresie feudalizmu. Właściwa *Feudalismusdiskussion* miała miejsce zasadniczo w latach 1963—1970, przy czym w polu widzenia zaczęły pojawiać się również feudalizmy pozaeuropejskie. Natomiast w latach siedemdziesiątych stymulatorem badań w tym zakresie były prace nad zarysem dziejów Niemiec ("Grundriss der deutschen Geschichte", wyd. 2, 1979), oraz wielkim dziełem: "Deutsche Geschichte in zwölf Bänden" (t. I ukazał się w 1982 r.).

Sygnalizowany tom wart jest uwagi. Co prawda zamieszczone w nim teksty rażą niejednokrotnie jednostronnością ideologiczno-klasową, ale ów spór o feudalizm przyniósł również wiele wartościowych wyników. Są one przede wszystkim związane z nazwiskiem wybitnego mediewisty i redaktora publikacji, Eckharda Müllera-Mertensa.

M.D.